На даний час в Україні не накопичений ні теоретичний, ні практичний досвід для вирішення проблем диверсифікації підприємств залізничного транспорту. Для практичного вирішення проблем диверсифікації на підприємствах транспорту в умовах реформування необхідно виробити основні критерії диверсифікації, спираючись на аналіз стратегічної діяльності підприємства, в основу якої повинні бути покладені обгрунтовані припущення, що спираються на базові концепції диверсифікації виробництва, розроблені зарубіжними дослідниками і адаптовані до умов України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Довідник основних показників роботи залізниць України (2001-2011 роки): Стат. зб. /Державна адміністрація залізничного транспорту України "Укрзалізниця"; Управління статистики/ Н.В. Котіль (під керівн.) – К., 2012. – С.40-41.

2. Стратегічний менеджмент / Під ред. Петрова А.Н. – СПб.: Питер, 2007. – С. 209-210.

3. Мукмінова Т.А., Зубко А.П., Ткаченко О.П. Залізничний транспорт України: [Проспект] // Укрзалізниця. –К., 2004. – 19с.

4. Диверсификация деятельности железных дорог: аспект развития станций // Железные дороги мира. – 1998. - №11. – С. 5-16.

5. Стратегия предприятия и стратегический менеджмент: Учеб. пособие / Ю.В. Соболев, В.Л. Дикань, А.Г. Дейнека, Л.А. Позднякова. – Х.: ООО "Олант", 2002. – 416 с.

Аннотация. Статья посвящена рассмотрению вариантов диверсификации на предприятиях железнодорожного транспорта.

Ключевые слова: диверсификация, стратегия, железнодорожный транспорт, реформирования.

Summary. Article considers the options for diversification of railway undertakings.

Keywords: diversification, strategy, railway transport reform.

Експерт редакційної колегії *к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*

УДК 656.073:658.153

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ КОШТАМИ ПІДПРИЄМСТВ ВАНТАЖНОГО АВТОТРАНСПОРТУ

Дубровська Є.В., к.е.н., доцент (ХНУБА)

В статті систематизовано теоретичні положення управління оборотними коштами на підприємствах вантажного автотранспорту.

Ключові слова: оборотні кошти, підприємства вантажного автотранспорту.

Постановка проблеми. Економічні коливання впливають на стан економічних процесів країни в цілому та найбільшою мірою на транспортну галузь, оскільки однією із важливих складових виробничої інфраструктури, без якої неможливо забезпечити ефективне функціонування національної економіки, є транспортна мережа, що створює об'єктивні умови для раціоналізації зв'язків між виробниками та споживачами продукції. Провідна роль у цих процесах належить вантажному автомобільному транспорту, які не здатні підтримувати рівень розвитку, досягнутий при порівняно стабільній ситуації. Оскільки важливе значення в забезпеченні платоспроможності, рентабельності та інших цільових результатів фінансової діяльності підприємств відіграють процеси управління оборотними коштами, нагальними стають питання забезпечення підприємств вантажного автотранспорту необхідними оборотними коштами, їх ефективного формування та використання. Від цього залежать можливості виконання виробничої програми підприємства, своєчасність доставки вантажів та її тривалість, витрати при транспортуванні, продуктивність рухомого складу, забезпечення більш повного

© Дубровська Є.В.

використання вантажопідйомності транспортних засобів, дотримання обов'язків перед замовниками вантажних автотранспортних послуг, забезпечення стійкого фінансового положення й створення умов для подальшого конкурентоспроможного розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій в царині цієї проблематики свідчить про неоднозначність точок зору вчених щодо її розв'язання. Сучасній науковій економічні літературі характерні антитетичні підходи щодо управління оборотними коштами, а саме в переважній більшості наукових праць з проблематики управління оборотними коштами підприємств [1;2;6;12;13;14;17] акцентується увага на тому, що єдиного механізму управління оборотними коштами не існує в силу різновекторного характеру, цільового призначення та специфіки формування окремих структурних елементів оборотних коштів, що потребують індивідуалізації управління. Деякі підходи орієнтовані на загальне управління оборотними коштами, не враховуючи особливостей їх структурних елементів [9;10;11]. Незважаючи на наявність чималої кількості наукових розробок з вищезазначеної проблематики, аналіз напрацювань зарубіжних і вітчизняних фахівців дозволяє зробити висновок про існування проблеми, пов'язаної з відсутністю теоретичних положень управління оборотними коштами підприємств вантажного автотранспорту.

Постановка завдання. Враховуючи теоретичні надбання в питанні методології управління оборотними коштами, в статті ставиться за мету систематизувати теоретичні основи управління ними на підприємствах вантажного автотранспорту.

Виклад основного матеріалу. Проводячи дослідження проблематики управління оборотними коштами, необхідно, перш за все, визначити їх сутність як економічного показника та об'єкта управління. Питаннями, пов'язаними з визначенням і дослідженням оборотних коштів, їх формуванням та використанням приділяється значна увага в працях провідних науковців [1–13]. Не дивлячись на значний інтерес науковців до даної економічної категорії, у сучасній науковій літературі відсутнє єдине тлумачення змісту та сутності «оборотних коштів». У ході дослідження було виявлено багатоваріантність та фундаментальну розбіжність поглядів науковців щодо розуміння поняття «оборотні кошти».

Найбільш поширеним є твердження, що оборотні кошти – це вартість, що авансується в грошовій формі, приймає в процесі безперервного, планомірного кругообігу коштів форму оборотних виробничих фондів і фондів обігу [1–6]. Такий підхід, на думку автора, виявляє найбільш суттєві ознаки цієї економічної категорії та комплексно відображає її зміст: по-перше, об'єктивну необхідність даної категорії в умовах функціонування товарно-грошових відносин; по-друге, вартісну природу оборотних коштів як провідну їх форму; по-третє, авансований характер оборотних коштів; по-четверте, економічну єдність оборотних виробничих фондів і фондів обігу; по-п'яте, планомірність кругообігу ресурсів підприємства.

До антитетичної думки схиляються А.О. Абубакер, Р.В. Севастьянов [7,с.7; 8,с.5], котрі наголошують, що оборотні кошти – це кошти, вкладені в оборотні виробничі фонди і фонди обігу. Але, на нашу думку, такий підхід є неповним й тим самим не розкриває економічного змісту оборотних коштів, оскільки автори не акцентують увагу на авансованому характері оборотних коштів. Даний підхід щодо дефініції поняття «оборотні кошти» окреслює економічні межі явища, проте не повністю розкриває їх зміст, тому що оборотні кошти розглядаються у статиці, а вони представляють виключно динамічну категорію, й їх необхідно розглядати у русі.

Управління оборотними коштами підприємства пов'язане з конкретними особливостями формування його операційного циклу, що являє собою період повного обороту всієї суми оборотних коштів, у процесі якого відбувається зміна окремих їх елементів та характеризує проміжок часу між придбанням виробничих запасів та отриманням грошових коштів від надання послуг з транспортування вантажів. Постійний процес кругообігу оборотних коштів має наступний вигляд [7,с.7]: грошові кошти та їх еквіваленти – запаси сировини, матеріалів, напівфабрикатів – запаси готової продукції – дебіторська заборгованість – грошові кошти та їх еквіваленти.

В силу фундаментальних особливостей діяльності підприємств вантажного автотранспорту, а саме, відсутності готової продукції у структурі оборотних коштів, оскільки не створюється новий продукт у вигляді особливої речі, тобто продукцією є само переміщення, а виробництво та споживання співпадають у часі та просторі й являють собою єдиний та одночасний процес, безперервний процес кругообігу оборотних коштів на вищезгаданих підприємствах модифікується та має наступний вигляд: грошові кошти та їх еквіваленти – запаси паливно-мастильних матеріалів та запасні частини для ремонту вантажних транспортних засобів – дебіторська заборгованість – грошові кошти та їх еквіваленти.

Концептуальні засади дослідження проблеми управління оборотними коштами в найбільш концентрованому вигляді можуть бути виражені шляхом формування та ідентифікації

основних теоретичних положень, а саме: мети, завдань, принципів та критеріїв управління. Але перш ніж розглянути теоретичні положення управління оборотними коштами, доцільно визначити сутність процесу управління ними.

У найбільш концентрованому розумінні, управління – це інтегрований процес планування, організації, координації, мотивації та контролю, який необхідний для досягнення цілей підприємства.

Управління оборотними коштами, як зазначає О.П. Пархоменко, – це система принципів, методів і способів, які використовують, приймають управлінські рішення стосовно оптимізації обсягу, структури оборотних коштів та джерел їх фінансування, прискорення їх оборотності для підвищення ефективності діяльності й досягнення встановленої мети підприємства [9, с.233]. Такий підхід щодо дефініції поняття «управління оборотними коштами» некомплексний, оскільки залишається поза увагою питання щодо забезпечення безперервності та ефективності відтворювального процесу.

Більш інформативну дефініцію поняття «управління оборотними коштами» представлено Ю.М. Мануйловичем, який під управлінням оборотними коштами пропонує розуміти комплекс заходів, спрямований на забезпечення умов оптимізації та безперервності процесу їх обороту, формування їх достатнього обсягу, раціональної структури організації їх використання [10, с.133]. Вищезазначений підхід щодо дефініції поняття «управління оборотними коштами» поділяють Н.С. Баришнікова, С.В. Рилєєв, С.М. Юрій [11, с.7; 12, с.311]. З цією позицією можна погодитися, оскільки таке трактування дає чітке уявлення про процес управління оборотними коштами, але вищеперелічені визначення також заслуговують на увагу, оскільки в їх основу покладену головну мету управління оборотними коштами.

Оскільки управління являє собою цілеспрямований процес, метою управління оборотними коштами є досягнення балансу між прибутковістю та ризикованістю діяльності [13, с.6]. Досягнення основної мети управління оборотними коштами забезпечується вирішенням відповідних завдань, визначенню яких присвячені праці українських та російських вчених, але цим працям властива неоднозначність.

На погляд автора, найбільш повно ці завдання знайшли своє відображення в статті Є.В. Харченка, де представлені наступні основні завдання управління оборотними коштами [14,с.49]: формування достатнього обсягу та раціональної структури оборотних коштів; визначення потреби в власних оборотних коштах, що забезпечують платоспроможність підприємства; оптимізація структури джерел фінансування оборотних коштів; ефективне використання оборотних коштів.

У дисертаційному дослідженні Н.С. Баришнікової доповнені завдання, які були виділені Є.В. Харченко, та зазначено, що процес управління оборотними коштами повинний бути спрямований на вирішення наступних завдань [11, с.7]: забезпечення оптимальної структури балансу; забезпечення необхідного рівня ліквідності та платоспроможності; забезпечення раціональних характеристик надійності та стабільності діяльності.

Систематизація завдань управління оборотними коштами дозволила виділити два підходи: безпосереднього випливу з позиції ефективності управління оборотними коштами та опосередкованого впливу управління оборотними коштами на ефективність діяльності підприємства, що знайшли своє відображення у праці [11].

Досліджуючи вище представлені завдання щодо управління оборотними коштами, ми дійшли висновку, що таке управління повинно здійснюватися на базі чітко сформульованих принципів. На основі систематизації принципів управління оборотними коштами, що викладені в працях [2; 9; 10; 12 – 15], вважаємо головним в організації процесу управління оборотними коштами є дотримання таких принципів: наукова обґрунтованість процесу управління; комплексність реалізації діяльності, врахування внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на формування та використання оборотних коштів, управління елементами оборотних коштів та джерелами їх фінансування; альтернативність варіантів розробки управлінських рішень; регламентованість внутрішніми нормативними та регулюючими положеннями; відповідальність кожного менеджера за результати управлінської праці; безперервність процесу управління відповідно до стадій кругообігу оборотних коштів.

Досягнення головної мети та завдань управління оборотними коштами підприємства передбачає дотримання певних критеріїв управління – підвищення ліквідності, платоспроможності, рентабельності, оборотності оборотних коштів [15, с.80].

Комплекс завдань, принципів, критеріїв управління оборотними коштами та механізми їх реалізації знаходять відображення в послідовному управлінні оборотними коштами. В дисертаційній роботі М.І. Іванової розроблено систему управління оборотними коштами, що складається з наступних структурованих етапів [6, с.7]: визначення завдання та мети формування оборотних коштів, що забезпечить безперервність і планомірність виробничого процесу та реалізації продукції; використання сучасних методів

дослідження складних процесів трансформації оборотних коштів (функціонально-вартісний аналіз, економіко-математичні методи); розробка комплексу методів управління оборотними коштами; врахування впливу зовнішнього середовища; підвищення адаптивності системи управління оборотними коштами.

Такий підхід дозволяє здійснювати комплексне вивчення процесу трансформації елементів оборотних коштів та їх використання, але, в той же час, носить некомплексний характер, оскільки структуризація процесу управління не розкриває механізмів його реалізації.

Більш ґрунтовно сформульовано систему управління оборотними коштами, висвітлену в статті [9], що відбувається у вісім етапів: аналіз ефективності використання оборотних коштів; прогнозування обсягу збуту; визначення оптимального розміру оборотних коштів; визначення оптимальної структури оборотних коштів; визначення постійної та змінної частини оборотного капіталу; обрання стратегії фінансування оборотних коштів; здійснення контролю за оборотними коштами; визначення впливу системи управління оборотними коштами на фінансовий результат [9, с.235].

Такий підхід, на думку автора, орієнтований на загальне управління оборотними коштами, не враховуючи особливостей їх структурних елементів.

В науковій праці [16]представлено, на думку автора, більш інформативну систему управління оборотними коштами, що реалізується за наступними напрямами [16, с.72]: визначення потреби в оборотних коштах: застосування системи нормування для нормованих оборотних коштів; застосування системи розрахунків і кредитування для ненормованих оборотних коштів; формування достатнього обсягу й раціональної структури оборотних коштів: застосування класифікації оборотних коштів залежно від функціональної ролі, ліквідності, ступеня ризику; забезпечення оптимального співвідношення між необхідним обсягом оборотних коштів та виробничими потребами; оптимізація структури джерел фінансування оборотних коштів: дотримання оптимального співвідношення між власними, позиковими та залученими коштами; максимальне самофінансування потреби в оборотних коштах, своєчасність виконання фінансових зобов'язань; підвищення ефективності використання оборотних коштів: аналіз ефективності використання оборотних коштів; розробка заходів підвищення ефективності використання оборотних коштів, їх упровадження і контроль.

Підтримуючи дану позицію в цілому, слід наголосити, що вищезазначена система управління оборотними коштами, на думку автора, є більш інформативною та комплексною, оскільки в її основу покладено диференційований підхід щодо управління нормованими та ненормованими оборотними коштами, а також висвітлені як структуровані етапи, так і напрями їх реалізації.

Результати дослідження структурувань процесу управління оборотними коштами засвідчують, що кожне з них заслуговує на увагу, але носить універсальний характер, тим самим не розкриває особливостей та пріоритетних напрямів управління їх окремими структурними елементами.

Цікавою та прагматичною є точка зору М.С. Дороніної, Л.С. Мартюшевої, Д.А. Горового, які стверджують, що невиправданим є об'єднання управління всіма елементами оборотних коштів у єдиний комплекс та пояснюють це тим, що окремі елементи оборотних коштів підприємства функціонують у різних сферах: виробництва, обігу та у сферах виробництва й обігу, не пов'язаних з основним напрямом діяльності підприємства, оскільки питання управління оборотними коштами у сфері виробництва істотно відрізняються від управління у сфері обігу [17, с.23].

Обґрунтування даного твердження знаходить своє відображення у різновекторному цільовому спрямуванні управління окремими структурними елементами оборотних коштів, оскільки: метою управління грошовими коштами є забезпечення збалансованості їх потоків, що надає можливість підтримувати достатній рівень платоспроможності, фінансової стійкості підприємства та отримання доходу від тимчасово вільних грошових коштів, метою управління дебіторською заборгованістю є оптимізація її розміру та строків її інкасації, управління запасами має на меті забезпечення безперебійного здійснення процесу виробництва й реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) та мінімізацію поточних витрат на їх обслуговування на підприємстві.

Висновки та перспективи подальших досліджень. В результаті дослідження проблематики управління оборотними коштами підприємств вантажного автотранспорту можна зробити висновок, що єдиного механізму управління оборотними коштами не існує в силу різновекторного характеру, цільового призначення та специфіки формування окремих структурних елементів оборотних коштів, що потребують індивідуалізації управління, що знайде своє відображення у подальших дослідженнях.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бугай А. В. Формування та ефективне використання оборотних коштів на

машинобудівних підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / А. В. Бугай. — Запоріжжя, 2009. — 21 с.

2. Колодяжна К. А. Управління оборотними коштами і їхня роль в діяльності торговельних підприємств / К. А. Колодяжна // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип. 28. – Т.2. – С. 76 – 81.

3. Поважний О. С. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи» / О. С. Поважний, Н. О. Крамзіна, Ю. В. Кваша // Економічний простір. – 2008. – № 12. – Ч. 2. – С. 41 – 52.

4. Оборин М. С. Управление оборотами средствами в сфере туризма и отдыха / М. С. Оборин // Казанская наука. – 2010. – № 2. – С. 201 – 205.

5. Фабриций М. В. Категория оборотного капитала и ее историческая эволюция / М. В. Фабриций // Казанская наука. – 2010. – № 2. – С. 253 – 258.

6. Іванова М. І. Методи управління оборотними коштами на промислових підприємствах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / М. І. Іванова. — Запоріжжя, 2008. — 23 с.

7. Абубакер А. О. Механізм управління оборотними коштами промислового підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / А. О. Абубакер. — Маріуполь, 2009. — 20 с.

8. Севастьянов Р. В. Підвищення ефективності використання оборотних коштів на підприємствах гірничо-металургійного комплексу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / Р. В. Севастьянов. — Кривий Ріг, 2006. — 21 с.

9. Пархоменко О. П. Система управління оборотним капіталом промислового підприємства / О. П. Пархоменко // Торгівля і ринок України. – 2009. – Вип. 28. – Т.2. – С. 232 – 240.

10. Мануйлович Ю. М. Проблеми управління оборотними засобами підприємства в сучасних умовах функціонування / Ю. М. Мануйлович // Вісник Хмельницького національного університету. – Серія: Економічні науки. – 2009. – №1. – С. 132 – 135.

11. Барышникова Н. С. Управление оборотными средствами и повышение эффективности их использования в организациях потребительской кооперации : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. эконом. наук : спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Н. С. Барышникова. — Новосибирск, 2007. — 16 с.

12. Рилєєв С. В. Роль політики управління оборотними активами в системі фінансового менеджменту підприємства / С. В. Рилєєв, С.М. Юрій // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. – Серія: Економічні науки. – 2009. – №4 (36). – С. 311 – 319.

13. Чеснакова Л. С. Управління оборотними коштами в умовах невизначеності : [монографія] / Л. С. Чеснакова, В. В. Бойко, В. В. Масалітіна, М. М. Попик. – Київ : Центр учбової літератури, 2010. – 246 с.

14. Харченко Е. В. Основные элементы политики управления оборотними активами организации / Е. В. Харченко, А. В. Малеева // Сборник научных трудов СевКавГТУ. – Серия: Экономика. – 2007. – № 6. – С. 48 – 51.

15. Єрмак С. О. Концептуальні основи ефективного управління оборотним капіталом на підприємствах роздрібної торгівлі побутовим обладнанням / С. О. Єрмак // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2008. – № 1 – 2. –С. 76 – 83.

16. Мельникова О. П. Формування політики управління оборотними засобами промислових підприємств / О. П. Мельникова, І. Ю. Гайдай, Н. С. Попович // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2009. – № 2. – С. 69 – 74.

17. Дороніна М. С. Управління рухом оборотного капіталу підприємства : [монографія] / М. С. Дороніна, Л. С. Мартюшева, Д. А. Горовий. – Запоріжжя : ХНАДУ, 2009. – 196 с.

Аннотация. В статье систематизированы теоретические положения управления оборотными средствами на предприятиях грузового автотранспорта.

Ключевые слова: оборотные средства, предприятия грузового автотранспорта.

Summary. In article the theoretical principles of working capital management on the enterprises of cargo motor are systematized.

Keywords: working capital, enterprises of cargo motor.

Рецензент *д.е.н., професор ХНУБА Іванілов О.С.*
Експерт редакційної колегії *к.е.н., доцент УкрДАЗТ Якименко Н.В.*